

Apró Ferenc

Radnóti másik szegedi baráti köre

Az elsőéves egyetemi hallgató Radnóti Miklós 1930. szeptember 11-én érkezett Szegedre. Vele volt a nagybátyja (egyben gyámja), Grósz Dezső, aki száz pengőt adott unokaöccsének, és másnap visszautazott Pestre. (Ferencz Győző: *Radnóti Miklós élete és költészete*. Osiris Kiadó, Bp., 2005, 165.)

A zsúfolt program (beiratkozás, megismerkedése Ortutay Gyulával, Tolnai Gáborral, bemutatkozás Sík Sándornál, szálláskeresés stb.) nem tárgya e cikknek. Radnóti első szegedi levelében (szept. 12.) ezt írta Gyarmati Fanninak: „...tegnap fájtn valami nagyon. Nem tudtam, merre keressem a zsidó menzát. Nézegetek, ácsorgok ott a hirdetőablak előtt hiába. Aztán meglátok egy ajtót Diákvédő és jóléti iroda, bemegyek. Vállpántos fiatalember kérdezi mit akarok, mikor megmondom, kedvesen útba igazít, hogy arról fogalmam sincs, hol a »maguk« menzája, de menjen be a kollega úr egy zsidónevű kereskedőhöz, vagy az egyházközségükhöz, ott tudni fogják.” (Ferencz, 171.)

Az iroda, hivatalos nevén a Magyar kir. Ferenc József Tudományegyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodája az univerzitás – akkori és mai – központi épületében volt (Dugonics tér 13.) A *Szegedi egyetemi tájékoztató* c. füzetből (összeállította Szandtner Pál, Szeged, 1927) azt is megtudhatjuk, hogy az első emelet 39. számú szobájában működött, munkanapokon 9 és 13 óra között. Az iroda széleskörű tájékoztatást nyújtott, és a szegény sorsú hallgatók között évi 40–75 ezer pengő támogatást osztott szét. Elnöke mindig egyetemi tanár volt: Szandtner Pál (1884–1963) hat évig, 1929 őszétől Főgel József (1884–1941), majd 1931 szeptemberétől – élete végéig – Buday Árpád (1879–1937), a fametsző Buday György édesapja. 1930-ban az irodában ketten tevékenykedtek: Kerner Irma napidíjas (az iroda megnyitásától kezdve), és Lázár István napibéres. A szegedi címtár szerint Lázár István egyetemi „szolga” volt, míg a levélben írt – minden bizonytalansággal önkéntes tájékoztató munkát végzett fiatal

– a szokás szerint demonstrátor, szigorló vagy tanárjelölt volt. Ezért szólította Radnótit kolléga úrnak. Rosszindulatú, gúnyolódó személy lehetett, hiszen a zsidó menza az épülettől mintegy 150 méterre, a város főutcáján volt...

Radnóti az egyetemen akkoriban nem ritka zsidóverések kapcsán írta (nov. 14.) Fanninak: „A Miefhoe előtt, ahol ebédelek és vacsorázom, rendőrosztagn igazoltat, hogy nem vagyok-e kalapba bújt bajtárs, aki robbantani megy föl a zsidó egyetemisták szövetségébe” (Ferencz, 200.) A Miefhoe a Magyar Izraelita Egyetemista és Főiskolai Hallgatók Országos Egyesülete, annak szegedi csoportja volt. Az 1930. évi címtár szerint a Jósika utca 32. számú házában működött, elnöke ekkor Holló Pál joghallgató (1901–1944) volt. Már a kötet nyomdai munkáinak az idején elköltözhetett a következő címtárban (1933) írt helyére (Kárász utca 6.)

Az épület Gál Ferencnek 1884-re elkészült, tekintélyes méretű háza a Kárász utca és a Klauzál tér dél-keleti sarkán. Kétemeletes, háromszintes épület. Radnóti a *föl* igekötőt használta, tehát a menza az első vagy a második emeleten volt. Kleinné Müller Ilona (*1922) szíves közlése segített a továbblépésben: a másodikon volt, a hatalmas méretű Krammer-lakásban, itt volt a menza és a csoport irodája. A kultúresteket beharangozó rövid újsághírek szerint: II. emelet 6. szám. A címtár szerint Krammer Izsák (1878–1944?) gondnok foglalkozású volt, talán épp itt, vele lakott a fia, Krammer Zoltán (1910–1945?) magántisztviselő. Ők is, Krammerné Löwinger Zsófia (1878–1944?) is a téboly áldozata lett.

A szegedi egyetemistáknak ez időben 11 egyesületük volt, ebből négynek a nevében szerepelt a *bajtárs* szó. A joghallgatók a *Werbőczy*, az orvostanhallgatók a *Csaba*, a gyógyszerészhallgatók a *Rákóczi*, a bölcsészek pedig az *Árpád* bajtársi egyesületet hozták létre. A *kalap* utalás az egyetemi hallgatók jellegzetes, fényképekről ismert tányérsapkájára: ha egy „bajtárs” randalírozni akart volna a zsidó menzán, nem ezt, ha-

A jobboldali ház második emeletén működött a menza

nem kalapot viselve próbált volna följutni! (Ezen évek szegedi egyetemi antiszemita kilengéseiről ld. Ferencz [199–204], és Nyilas Péter: *Zsidóverések a szegedi egyetemen*, Szegedi Műhely, 2009. 2.).

Csillag István emlékezése egybevág eddigi adataimmal: „a szegedi Miefhoe... menzája a Kárász utca és Klauzál tér sarkán. Ott jöttünk össze minden délben... Éhesen, gyorsan bekapkodtuk Hutterer bácsi előírásoknak megfelelő kosztját. És ott zajlottak le az ebéd után a végtelenségbe nyúló, asztalt verdeső, világmegváltó viták... Most éppen a kultúrdélután műsorát állítjuk össze: Radnóti Miklós, Kelemen László, Tabán Gyula, jómagam és mások.” (*Szegedi irodalmi délutánok, Radnóti-val*, Magyar Nemzet, 1980. június 18.)

Sorjában. Az ebéd és a vacsora szállítója Hutterer Dezső (1885–1960) volt. Korábban az Arany János utca 11. számú házában lakott, innen költözött – az 1933 évi címtár szerint – a Polgár (ma: Gogol) utca 24-be. Az *előírás szerinti koszt* – Kleiné Müller Ilonától megerősítetten

– utalás arra, hogy Hutterer ún. streng kóser étkezést szolgáltatott. (Nemigen lehet kétséges, hogy e kérdésben a Miefhoe pesti központja döntött.) A menzán megtartott kultúrdélutánok (estek) a szegedi csoport rendezvényei voltak, melyeknek szereplőiről a Délmagyarország és a Szegedi Napló néhány sorban rendszeresen hírt adott. Hogy milyen volt a műsor? Csillag István megőrizte a *Szegedi Napló* 1933. november 14-i, keddi számát. A vasárnapi esten Kovács György, Csillag és Radnóti a verseiből adott elő, Perkátai László a novelláját olvasta föl, Wilhelm Dezső szavalt, Tabán Gyula elbeszélésével szerepelt, Róna Pál zongorázott. (Kovács és Wilhelm orvostanhallgató volt, Róna jogásznak készült.)

A legrészletesebb képet akkor kapnánk, ha akadna önföláldozó kutató, aki vállalkozna négy év újságjainak az áttekintésére, 1930 ősze és 1934 kora nyara közötti időben. Természetesen a főbb erővonalak az eddig ismert adatokból is markánsan kirajzolódnak. Ami a legfontosabb: Csillag István emlékezése elénk állítja Radnóti másikat, a kultúrestek és a menza révén minden-

A szegedi egyetem központi épülete

napos szegedi baráti körét. Az elsőt természetesen a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának a tagjai alkották, élükön Baróti Dezsővel, Buday Györggyel, Ortutay Gyulával és Tolnai Gáborral. Dolgozatunk a kevésbé ismert baráti társaság tagjaival foglalkozik.

1.

Perkátai László Nagyperkátán született 1914. április 2-án. (Az életrajzi adatok Lengyel András irodalomtörténésznek és e sorok írójának a kutatásaiból valók.) Az eredeti vezetékneve Kohn volt, Kelemenre magyarosított, míg íróként a Perkátait használta. A pesti izraelita hitközség – Goldberger Salamon igazgatta – alapítványi reálgimnáziumában (VII. ker., Abonyi u. 7.) érettségizett 1932-ben, majd a szegedi egyetem bölcsészhallgatója lett. 1934 májusában tett alapvizsgát, tanulmányait 1936-ban fejezte be, ám a pedagógiai vizsgára nem vállalkozott. Doktori értekezését – Szép Ernővel is kapcsolatba lépve – nagy beleérzéssel és eredeti meglátásokkal Krúdy Gyuláról írta (Szeged, 1938, 132 p.). A hivatalos Kelemen László néven jegyzett mű kötelező megjelentetését a Baumgarten Alapítvány segítette elő. (Az egyetem akkoriban megengedte, hogy a középiskolai tanári oklevél előtt

meg lehessen szerezni a doktori címet. Radnóti is élt ezzel a lehetőséggel, ám ő később a pedagógiai vizsga letétele után tanári diplomát kapott.)

Rejtély, hogy Perkátai miből élt. A *Szegedi Napló*ban, majd a *Délmagyarországban* megjelent verseiért és más írásaiért kapott néhány pengő semmire sem lehetett elég. Arra kell gondolnunk, hogy a helyi hitközség étkezés nyújtásával támogatta. Korábbi professzora, a doktori értekezését elbíráló Sík Sándor 1940-ben tíz pengőt küldött neki. (*A százgyökerű szív*. Levelek, naplók, visszaemlékezések Sík Sándor hagyatékából. Sajtó alá rendezte Szabó János. Magvető Kiadó, Bp., 1993, 235.) Albérletnél többre nem futhatta neki, (egyik?) lakása címét (Jósika u. 23.) a József Attilának küldött – elveszett, lappangó? – levél megmaradt borítékjáról ismerjük. (*József Attila levelezése*. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Stoll Béla. Osiris Kiadó, Bp., 2006, 581., 744.) A ház Ádám József (1860–1941) és neje Neufeld Blanka (1869–1944) tulajdonában állott. A férj foglalkozását nem ismerjük, a címtárakban háztulajdonosként szerepel. Ebben az épületben lakott még Boros Benő (1878–1956) szatócs és neje, Kálmán Bella (1882–1972), továbbá özv. dr. Schweitzer Mihályné Léderer Vilma (1880–1944) távirtdaellenőr. Csillag István szerint Perkátai „kis szobája akkora,

mint egy dívány. Szalmazsákon aludt. Ebben a kis szobában is olyan derűs és vidám társaséletet élt, hogy irigyeltük.” (*Szegedi szellemidézés. Tiszatáj*, 1963. aug.). Nem lehetetlen, hogy Perkátai a ház körüli kisebb-nagyobb munkákat (kertművelés, hősöprés stb.) is elvégezte az albérleti díj (vagy csökkentése) fejében.

Három karcsú verseskötete jelent meg Szegeden. A *Bozót* a Magyar László anyagi egyensúlyozásában létező Magyar Téka kiadásában 1935-ben, Vén Emil festőművész képeivel.

A nyomtatott ajánlás (*Baumgarten József úrnak mély bálám jeléül*) valószínűvé teszi, hogy ez a – nem szegedi – személy anyagilag támogatta a füzet megjelenését. A *Tékozló fiú* a Délmagyarország Rt. kiadásában látott napvilágot (1937), a címlapján Bordás Ferenc fametszetével. Minden bizonnyal ezt küldte el József Attilának, kérve az ismertetését. (Lengyel András idézi József Jolánt (1947), aki nem értette, hogy öccse a Siesta szanatóriumban „miért olvasta mindig ezt”... Micsoda elismerés!) Az *Életen túl halálon innen* c. kötet kiadója is a Magyar Téka volt (1941). A nyomtatott ajánlás: *Jubász Gyula emlékének*. Radnóti becsülte Perkátait, verseibe – igaz, más társaiéba is – szívesen ajánlott javításokat. Sőt: vállalkozott két kötet ismertetésére! A *Tékozló fiúról* ezt írta: „Perkátai László új, második verseskönyve messze felülmúlja az elsőt... Friss, kamaszos magatartását bátor és ötletes képekkel váltja verssé, bár a képek között gyakran van olyan, melyet nyilvánvalóan a rím, vagy a ritmus kényszere szült. Legsikerültebb darabjainak egyike a kötet címverse, levél nényéhez, melynek utolsó két szaka jellemzi az említett magatartást:

...Ám holnap mégis útnak eredek,
repítenek majd fűrgé egerek,
s akinek Néném sose látta mását,
megszöktetem a japán császár lányát...

Eredendően is színes nyelve színesedett és higgadt, de keresett, túlzott költőiségű szavak még akadnak... Szerencsés és finom képek és hasonlatok sorát idézhetném könyvből, álljon itt egy a legszebbekből: «Mint megkövült szökökutak, úgy állongtak körül a fák.» A tárgyak megjelenítéséhez és megelevenítéséhez erős érzéke van, sokat tud mondani a tükrőről, a kályháról vagy akár egy törülközőről.” (*Nyugat*, 1938. márc.)

A Radnótitól elismert „friss, kamaszos”, tegyük hozzá, hetyke magatartás szinte József Attila-

magasságokra emlékeztet (*Lüdi nénémnek öccse itt / Batu kbán pesti rokona...*).

Az *Életen túl halálon innen* c. kötetéről Radnóti a *Magyar Csillag* 1942. február 1-jei számában írt kritikát „...figyelemreméltó, gondosan válogatott kis gyűjtemény... hangja férfiasabb lett, mélyebb zengésű... azonban nem hallgathatjuk el azt, ... hogy sokat tanul a fiatalabb magyar költőktől, egy-egy különleges rímpárja, tropusa közeli ismerősünk... különösen azért, mert Perkátainak semmi szüksége ezekre... Újabb költeményeit egy nagyon nemes, lassú, ünnepélyes hang jellemzi s egy bizonyosfajta tragikus játékoság. Felfedezi a rímet is, komolyan játékos, kitűnően sikerült rímpárok adnak különös, keserű ízt egyes verseinek (borostömlő-borús költő, kankalin-balga rím stb.)”

Perkátai a *Meredek út* c. Radnóti-kötetet a szegedi *Délmagyarország* 1938. december 25-i számában recenzeálta az írói műhelymunka kiérlelte hozzáértéssel: „...a Szegeden kibontakozott kiváló költőnek ez a hatodik verskötete... Radnóti lendületét kemény, feszes, férfiasan egészséges életigenlés és állandó lázadás jellemezte azon az úton, amelyet eddig megtett... Ötödik kötetében (*Járkálj csak, haláltraítelt!*), 1936) ragyogó világra... súlyos árnyék, a háború árnyéka borul. A közelgő háborúé, a végítéleté, a halálé, a borzalomé, a reménytelenségé... S most, a hatodik kötet ismét tükröz... az ítélet nem változott, csak éppen végrehajtását halasztották el... A halál azonban és a borzalom a lélekhez még közelebb férközött... A Radnóti-versek sajátos íze érezhető a kötetben. Szilárd szerkezet, sajátos szófüzés, föltétlenül célra találó, remek jelzők, meglepő képtechnika, új ritmusváltozatokkal való kísérletezés s mindez határozott, klasszikus zártsággal. Ez a kötet Radnóti emberi és költői magatartásának, formatörekvéseinek szintézise.”

Perkátai halálának a körülményeiről alig tudunk valamit. Berey Gézá (1908–1982) idézem, a *Délmagyarország* egykori főszerkesztőjét: „A sárga csillag bevezetésének napján az ördögi kör bezárult körülöttünk. A szerkesztőségéből rajtam kívül elhurcolták még Csányi Piroska, Hartmann Mihály, Tölgyes Gyula újságírókat, Perkátai László költőt, Dettre János közírókat...” (*Hitler-Allee*, Gondolat Kiadó, Bp., 1979, 25.). Perkátait az orosz fronton érte a halál. A Szegedi Járásbíróság a holtta nyilvánító végzésében (1953) az elhalálozás időpontját 1943. február 15. napjában állapította meg. Berey tehát tévesen emlékezett 1944. április 5-ére, a sárga csillag kötelező viselésének a kezdetére, mint Perkátai

elhurcolásának a napjára. A költőt bő egy évvel korábban fosztották meg a szabadságától, föltehetőleg szülőhelyén vagy annak közelében kellett munkaszolgálatra jelentkeznie. Fénykép helyett íme Csillag István néhány szavas arcképvázlata (1963) a *jóváágású* bölcsészről: „piros-pozsgás, szőke, fényes hajú. Jóízű magyarsággal, kissé palócosan beszélt.” Még hozzátette: „Radnóti nagyon kedvelte, és amikor tudott, segített rajta.”

Lengyel András Szegeden két kötetben közreadta Perkátai összegyűjtött írásait: *Versek* (2002), *Tanulmányok, cikkek, kritikák* (2002). Az egyikbe adatgazdag előszót, a másikba értő és jól tájékoztató utószót írt.

2.

Tabán (valójában Tabák) Gyula 1909. december 20-án, Kecskeméten látta meg a napvilágot hatgyermekes családban. Mindkét szülőjének volt rabbi fölmenője: apjának, Tabák Pál Hermann-nak (?–1946) a dédapja volt Tabák Salamon máramarosi rabbi, míg édesanyja, Klein Laura (1881–1971) apjáié, Klein Salamoné volt a szilágysomlyói rabbiszék. A kis Gyula 11 évesen írta első versét. Hajlandóságát valószínűleg versszerető, Ady-rajongó édesanyjától kapta örökbe. A szolnoki Verseghy Gimnáziumban végzett négy osztályt, majd ugyanott, a Társulati Felsőkereskedelmi Iskolában érettségizett 1929-ben.

A numerus clausus miatt nem jutott be egyik itthoni bölcsészkarra sem, így hát 1929 őszén külföldre ment. Kinti két évében – a szűkös adatok szerint – Párizsban a Sorbonne hallgatója volt, majd Frankfurtban és Heidelbergben tartózkodott: hogy hol mennyit, nem tudjuk. Végül 1931-ben sikerült beiratkoznia a Szegedi Áll. Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola magyar-francia szakára. Endre testvére 1932-t ír, de ez ellentétes az egyetemi almanach adatával. Nagy előny volt a kezdő főiskolás számára, hogy két idegen nyelvet kitűnően beszélt.

Tabán hamar megismerkedett Radnóttal: együtt étkeztek a zsidó menzán, együtt szervezték a Miefhoe kultúrestjeit, a főiskolásoknak hetente néhány órát az egyetemen kellett hallgatniuk, és persze a költők nyomban fölfigyelnek egymásra... Radnóti 1933. február 19-én, vasárnap a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának a rendezésében előadást tartott az egyetem Dugonics téri központi épületének egyik második emeleti tantermében. Címe: *A legújabb magyar líra és az új irodalmi problémák*. Maga az elő-

Tabán Gyula

adás és a szélső jobboldali *Szegedi Új Nemzedék* heves reagálása – az Ady-epigonnak nevezett Mécs László miatt – kellően ismert Baróti Dezső és Péter László kutatásaiból, továbbá Ferencz Győző monográfiájából (195–198). Radnóti följegyezte magának, hogy kik szóltak hozzá. Tabán Gyula neve után ezeket írta: „Bányai Kornél, a neokatolikus Sárközi, Babits szerepe korszakalkotó?” (Tudjuk, hogy Babits és Radnóti kapcsolatának a kezdete nem volt felhőtlen.)

Bő hét hónap kellett, hogy a Szegedre került Tabán verseiből könyvecske legyen: kiadója a Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavállalat Rt. volt (*Csend, muzsika, ünnep*, Szeged, 1932). A Radnótinak adott kötet – a költő könyvtárának tülnyomó részével szemben – megmaradt, és 1999-ben pesti árverésen bukkant föl. Íme, az ajánló sorok: *Radnóti Miklós / barátomnak őszin- / te barátsággal em / lékbe / Szeged, 932. IV. 23-án/ Tabán Gyula*.

Csillag István szerint (1963) Tabán alacsony növésű, vékony és sápadt volt, hosszú művész-hajat viselt, ujjai idegesen mozogtak. A baráti társaság Gyuluskája humanista szellem volt a szó legszebb értelmében, s kitűnő eladó. Az egyik irodalmi délutánon Csillag fölolvastása (regényrészlet!) kínosan unalmassá vált, mire Tabán átvette a szót, és bal kezét zsebben tartva, hatásos

előadást vágott ki az esztétikai magatartásról. Dörgő taps volt a jutalma, megmentette az eset... 1933. november 14-én Pap Károly (1897–1945) olvasott föl három, *finom tollal megírt* novellát, Tabán Gyula tartott bevezetőt, és Róna Pál zongorázott (*Liszt, Debussy*).

Ha szűkösen élt is, négy szegedi éve a békét és a termő munkálkodást hozta számára. A *Szegedi Napló*nak állandó külső munkatársa volt, meglepő termékenységgel. A napilap átbúvárlása sok-sok elfeledett Tabán-verset, műfordítást (*Baudelaire, Verlaine*) és prózai írást hozna fölszínre. Az ötvenéves Babitsot köszöntő sorait a legrezsztetesebb gyűjtés sem tartja számon (*Babits Mihály. Bibliográfia*. Összeállította Stauder Mária és Varga Katalin, Bp., 1998).

Tabán életművének egyik legfontosabb darabja Radnóti *Lábadózó szél* c. kötetéről írott ismertetése: „A művész élete küzdelem az anyaggal, a gondolattal, az alapézés, a gondolat minél tökéletesebb kifejezéséért. Ez a küzdelem nyomot hagy az alkotáson s ennek a küzdelemnek az emléke éppen olyan jellemző az igazi műre, mint a virágra az illat... Radnóti Miklós minden során érezni azt a nemes ötvözést, amelynek eredménykép[p]en zárt egésszé, megingathatatlan alkotássá formálódik az alapritmus... Nála a versnek nem témája van, legjavát (és a legszebekét!) még csak nem is gondolat indítja kialakulásának útjára, hanem valami megfoghatatlan kényszerűség, amely rendszerint egy súlyos, irreális képben talál kifejezést...: «én karom kinyitottam [lobogón] és messze röptültem», amely Marc Chagall falusi kompozícióira emlékeztet... Nem szabad azonban megfélekednünk Radnóti tájfestő készségéről, mely költészetének legeredetibb, legigazibb és legkozmoszibb részét teszi... Nincs a ma fiatal generációjának egy költője sem, akinek a tájaiban annyira ott izzana, szinte villámlásra készen a légköri elektromosság, mint Radnótiéban.” (*Szegedi Napló*, 1933. nov. 5.)

A 24 éves főiskolás magabiztosan ítélkezik: a saját szemével lát, határozottan alkot véleményt.

Műveltségére jellemző, hogy Chagallon kívül Cocteau és id. Pieter Brueghel nevét is említi. Nem lehetetlen, hogy ide vezethetők vissza az ez időben szegedi bölcsészhallgató Baróti Dezső sorai, melyeket a *Télre leső dal*ról, annak tájlatásáról, folklorisztikus ízeiről írt: „Ha pedig képzőművészeti analógiákat akarunk keresni, első sorban Chagall neve jut az eszünkbe. Radnóti valahogy úgy rendezti át, és tölti meg saját, nyugtalan érzelmei dinamikájával a magyar folklór

motívumait, ahogy ezt Chagall teszi az ukrán folklórral.” (*Kortárs útlevelére*, Bp., 1977, 167.).

A Tabák szülőknek Borossebes, majd Világos után Szolnok jelentette az állandóságot. A helyi lapok (*Irodalmi Kurír, Szolnoki Újság, Nemzeti Jövőnk*) szívesen adtak helyet az ismert család írófiának, akit a város a magáénak tekintett. Itt jelent meg Rényi Dezső kiadásában a második, rövid életének utolsó kötete (*Szalmakoszorú*, 1937). Tartós állás nem jutott neki: 1935 őszétől Tabon, 1936 szeptemberétől a szolnoki polgári fiúiskolában, majd az 1940/41. évi tanévtől a váci zsidó elemiben tanított. (Néhány évszámot a Deák Gyula összeállította *Polgári iskolai író-tanárok élete és munkái* (Bp., 1942) őrzött meg a számunkra.) A váci zsinagógában 1942-ben kötött házasságot a fölvidéki Fodor Ágnessel, a Sorbonne-on töltött évek társával és műzsájával. Házasságát rövidre szabta az elsötétült kor: Szurmay Ernő szerint 1943-ban kapta a SAS-behívót. Munkaszolgálatos egysége Szentkirályszabadján repülőtér építésén dolgozott. Itt találkozott a másik században talicskázó testvérel, Tabák Endrével (1908–1994), aki 1945 után a magyar sportújságírás kiemelkedő alakja

A borító S. Szönyi Lajos munkája

Kun Miklós, Radnóti Miklós és Arató Ottó

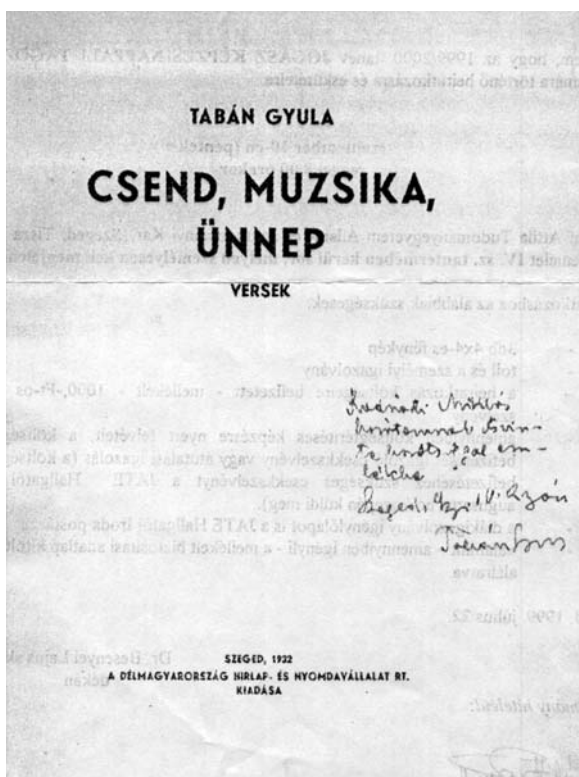
lett. Másik bátyja, Tabák Lajos (1904–2007) a jónevű fotóművész volt. Tabák Endre azt sejteti, hogy öccse Borba került, ám erre nincs adat. Hidegség községben (közelében), Soprontól 14 km-re halt meg, tífuszban. A egyik túlélő, dr. Losonczy Nándor szolnoki orvos a halál tényét – jelenleg lappangó – írásban erősítette meg az édesanya kérésére. (Az oldalági rokon, Estókné Csete Olga 2000-ben készített, *Tabán Gyula költészete* c. gépiratos tanulmányából.) Ágnes asszonyt Auschwitz gázkamrájában ölték meg...

Művei utóéletéről. A Versegly Ferenc Megyei Könyvtár betűhív kiadásban megjelentette a *Csend, muzsika, ünnep* c. kötetet (Szolnok, 1983). Testvérei főhajtásaként vehették kézbe verseinek válogatását (*Mert a Szegény-Isten csókjá vágyon rajtam*, Bp., 1992). Kiadója Tabák Lajos volt, míg a költő sajnálatosan rövidre fogott, és téves évszámoktól sem mentes életrajza Tabák Endre tollából való. A mártír költő önálló fejezetet kapott Szurmay Ernő összefoglaló munkájában, és arcképével is szembesülhettünk! (*Emlékjelek*, Szolnok, 2000). Tíz évvel később (2010) a vészorszakban meggyilkolt (meghalt) négy szolnoki költő, Orosi József, Rusznák Sándor, Szolnoki Ernő és Tabán Gyula emléktáblát kapott az egykori zsidó imaház falán. Sem Perkáti, sem Tabán nem került bele a magyar mártír írók antológiájának két testes kötetébe („*S két szó között a hallgatás...*” Szerk. Keresztury Dezső és Sík Csaba. Magvető Kiadó, Bp., 1970). Nevü-

ket csak abban a névsorban szerepeltetik, amely irodalomtörténet-írásunk fájó adósságára utal.

3.

Kun Miklós (1908–2005) a numerus clausus miatt Prágában, majd Bécsben kezdte orvosi tanulmányait, 1929 őszén sikerült átiratkoznia a szegedi egyetemre. Övé a szó: „Már egy évet töltöttem a Tisza-parti városban, mikor – az új tanév kezdetekor – a Kárász utcai zsidó menzán egy kedves kolléga ült mellém az ebédlőben, és bemutatkozott: Glatter Miklós vagyok... Pár napos volt az ismeretségünk, amikor a menza előterében levő kis olvasóteremben kezembe került egy *Kortárs* nevű folyóirat, amelyben egy vers – nem tudom már, milyen című – megtetszett nekem. A vers alatt Radnóti Miklós szerzői név állott. Felkiáltottam: végre egy jó vers! Ki ismeri, ki ez a Radnóti Miklós? – Mire a mellettem ülő Glatter azt mondta: én vagyok a Radnóti Miklós. Erre megöleltem, és ezzel kezdődött a barátság, melyik egészen a halálig tartott.” (*Kun Miklós emlékezése Radnóti Miklósról*. Irodalomtörténet, 1984. 2. – A magnóra mondott emlékezés M. Pász-

A Radnóti Miklósnak szóló dedikáció
Tabán Gyula Csend, muzsika, ünnep című kötetében

tor József szerkesztésében jelent meg.) Ha Kun a legfrissebb *Kortárvá*ba (aug. 25.) olvasott bele, akkor a *Táj, szeretőkkel* c. verset dicsérte meg. Kapcsolatuk igen hamar barátsággá mélyült, Radnóti már november 14-én verset ajánlott neki (*Télre leső dal*). A szegedi születésű Kun bemutatatta a költőt az ismerőseinek: „...többekhez elvittem Radnótit. Jártunk Reitzeréknél, akiknek Újszegeden volt egy gyönyörű kis villájuk. Náluk Reitzer Bélával került ismeretségbe, majd barátságba Radnóti. Reitzerék gyakran meghívtak bennünket vacsorára; a szűkös menzai ebéd után nagyon jól esett az óriási vacsora. Kárász Mariskának uzsonnavendégei lettünk, ahol Ortutay Gyula is velünk volt. Elvittem őket Ligetiékhez... Magda nevű lánya velem járt az orvostudományi egyetemre.” (Uo.). Rövid hozzászólni valóink: nem volt orvostudományi egyetem, a szegedi Ferenc József Tudományegyetemnek volt orvostudományi kara (szerkesztési hiba); a vendéglátó házaspár Reitzer Mihály (1878–1958) és Harczos Melánia (1887–1976); Kárász Mariska valójában Kárász (Krausz) Józsefné Szivessy Mária (1886–1945), édesanyja az ez időben szociofotóssá növő Kárász Juditnak (1912–1977); Ligeti Magda (1909–1977) a diplomája megszerzése (1934) után Pesten lett orvos, Peti Sándor (1898–1973) színművésszel kötött házasságot.

Kun 1933 tavaszán szerezte meg orvosdoktori oklevelét, és visszament Budapestre a családjához: a Pozsonyi út 5. számú házában lakott Gábor nevű bátyja (1905–1942) és özvegy édesanyja, Kúnné Szabó Jolán (1880–1965), aki a lakásán adott nyelvrákat. Ha Radnóti a Pozsonyi út 1. számú lakásáról átlátogatott hozzájuk, szívesen elbeszélgetett a több nyelven beszélő asszonnyal. Nem hagyhatom szó nélkül, hogy az édesapa, Kún József (1873–1912) költő és műfordító, A Hét munkatársa, civilben mérnök-tanár, mindennapos barátja volt a Szegeden tanító (1906–1908) Babitsnak. Radnóti és Kun barátsága mindaddig tartott, amíg a költő be nem vonult a végzetes munkaszolgálatra (1944. május 20.). Közös fényképük is van! Hárman állnak egy patakon átívelő fahídon: Kun, Radnóti és Arató Ottó. (*Radnóti Miklós. Fényképek*. Összeállította Bókay László. Osiris Kiadó, Bp., 1999, 91. sz. kép.) A fotó az 1930-as évek elején készült. Arató Ottó (1910–1998) is Szegeden volt orvostanhallgató, 1935-ben végzett, a Budapesti Sport és Testnevelési Intézetnek lett az igazgató-főorvosa. Kiemelkedő eredményeket ért el a

sportorvoslás terén. Mint munkaszolgálatos orvos, 1943-ban kétszer is ellátta a beteg Radnótit. (*Ferencz*, 562. és 567.)

Kun az életútjára visszatekintő kötetében (*Kedves Hilda*, Bp., 2004) meleg szavakkal emlékezett klasszikussá nőtt barátjára, de újabb adatok nélkül. Könyvében kevés az évszám, ezekben is akad hiba. (A 34. lapon azt írja, hogy 1932-ben lett szegedi egyetemista.)

4.

A pesti születésű Csillag István (1913–1998) Bolognából jött 1932-ben Szegedre másodéves orvostanhallgatónak. Ő is a zsidó menzán étkezett, verseket írt, így a Miefhoe-n belül hamar kialakultak a kapcsolatai. Ismerte az olasz futurizmust, Marinetti és Kassák költészetét. Első, szerzői kiadású versesfüzetkéjére (*minden mind-egy*, Szeged, 1932) e hatások a jellemzők. (A sorkezdő szavakat is kis kezdőbetűvel írta.) Adott a külsőségekre: orosz ingben járt, a haját megnövesztette. Újabb költeményeinek a sajtó alá rendezésében Radnóti (is) segített neki. A füzet kéziratát Pesten átadta S. Szőnyi (később Szőgyi) Lajosnak (1903–1983), aki az egyik – önálló kötetben megjelent – Radnóti-vershez húsz linómetszetet készített (*Ének a négerről, aki a városba ment*, Bp., 1934). Idézek klasszikusunk 1933. szeptember 11-én kelt (föladott?), Pestről Szegedre küldött leveléből: „Szőnyi terveket küld neked... csináltass Szőnyivel több illusztrációt, emeli csak a könyv értékét... Az Alkony c[...] vers így rendben van... Szőnyit nagy nehezen rábeszéltem, hogy linónként 5 P-t kér... Szeretettel üdvözlök Radnóti Miklós”. (*Tiszatáj*, 1964. nov.)

Csillag a 150 számozott példányban megjelent újabb kötetének a *Hasonfekve* címet adta (Szeged, 1934). Mindössze öt pengőt tudott összekaparni, csak a színes, ma is elismerésre készítő S. Szőnyi-címlapra futotta. Egy évvel később bejutott a *Magyar Hírlap* hasábjaira: Felek Gyéza a június 10-i számban közölte a *Vers* c. költeményét, melyre – a szerző szavai szerint – Radnóti rámondta az *áment*. (*Tiszatáj*, 1963. aug.)

Csillag szerető elismeréssel és önmagát nem kímélő tárgyilagossággal emlékezett vissza Radnótira: „Sokat sétáltunk a Tisza-parton, a korzón, gyakran átvitt a festői faluba, Tápéba. Sétálva tanított... Teljesen elengedte magát. Vérteli, szenvedélyes tanító volt... keményen irányított, faragott, nevelt. A szórendtől kezdve a rímelésig, a műhelytitokba beavatott... Verseim első

kis füzetét rendeztem sajtó alá, 18 éves voltam. A versek nagy része miatt a legerélyesebben lefordított... Óriási türelemmel és indulattal javítottam verseimet. Kíméletlenül őszinte volt... Vasárnap délben pöffeszkedve mentem a menzára ebédelni. A Szegedi Napló reggeli számában két versem jelent meg... Radnóti az ajtóban fogad villámló szemmel: – gyalázat ilyen marhaságokat írni. – Zavartan feleltem: – Nagyon jó az a két vers. – Szégyelld magad – válaszolja, és faképnél hagy.” (*Emlékezés Radnóti Miklósról, Tiszatáj*, 1962. júl.). Csillag jó megfigyelő és nem kevésbé jó emlékező volt. A Radnótiról rajzolt kép rövidségében is meglepően éles és találó, pár sorban föl tudta idézni a költő lényének fontos – másoktól is megerősített – jellemzőit. (A Tápéba alak elírás, bár egyik népdalunkban ez szerepel. Minden máshol: Tápéra.) Csillag szerint (1963) az unalomba fulladt fölolvása után Radnóti így vigasztalta: „na, Pista, vasárnap kimegyünk Tápéra, megnézzük a helyi orvos írta parasztkomédiát, Hős Sárkány Dánielt.” Ezzel közelebb

jutottunk a kultúrest időpontjához is, mert dr. Boga Dezső (1891–1975) darabját 1933. áprilisában és májusában adták elő többször is a helyi fiatalok.

Csillag István is megjárta a poklok poklát. Munkaszolgálatot teljesített Ukrajnában, volt hadifogoly is, 1945-ben tért haza. Az I. sz. sebészeti klinika docenseként, majd a Szt. István kórház sebészeti osztályának a főorvosaként dolgozott. Szívesen írt, kutatott: a *Régi zsidó orvosok és kórházak Magyarországon* c. könyve (1970) alapvető jelentőségű.

Szívbeli kötelességének tudta, hogy ébren tartsa az egymáshoz közelálló menzai- és írótar-sak – számára – soha nem fakuló emlékét. Két fontos cikke nélkül aligha tömbösödött volna ki Radnóti másik szegedi baráti társasága és költői működésük. Egyik megalapozó emlékezésében ezt írta a *zendülő kis irodalmi körről*: „E társaságról tudtommal – még nem jelent meg írás. Nem is rögzítheti már senki, a szereplők a rettenetes 1944 kötömbje alatt fekszenek...” (*MN* 1980. jún. 18.)

A Zsidó negyed szívében, a Kazinczy utca 31-ben található a Carmel étterem, amely 1987 óta áll az oda látogató vendégek rendelkezésére. 2008 áprilisától **GLATT KÓSER ÉTTEREMKÉNT** üzemel, Rav Weiszberger ortodox rabbi felügyelete alatt.

Az új étlapon nemzetközi és magyaros ételspecialitások, zsidó ételkülönlegességek egyaránt megtalálhatók.

Az igényesen felújított 100 férőhelyes étterem két szinten üzemel. Egy 25, 16 és egy 10 fős különteremmel is rendelkezik, mely ideális lehetőséget nyújt családi, üzleti és egyéb összejövetelek megrendezésére.

A **GLATT KÓSER CARMEL ÉTTEREM** csapata mindig örömmel, és szívélyesen fogadja Önt és asztaltársaságát!

Catering szolgálatunk vállalja kóser esküvők, Bar-micvak, Brit milák éttermen kívüli teljes lebonyolítását.

LEGYEN A VENDÉGÜNK!

NYITVA TARTÁS: vasárnap – péntek: 12–23 óráig;
szombat délben: 12–14 óráig; szombat este: 18–23 óráig.
A péntek esti és szombat déli menü előre fizetendő.

GLATT KÓSER CARMEL ÉTTEREM

1074 Budapest, Kazinczy utca 31.

Asztalfoglalás:

Telefon: (+36-1) 322-1834, Tel.: (+36-1) 342-4585

Fax.: (+36-1) 461-0024

e-mail: carmel@carmel.hu; <http://www.carmel.hu>

Claims Conference ועידת התביעות
The Conference on Jewish Material Claims Against Germany

TOVÁBBI HOLOCAUST TULÉLŐK KAPHATNAK ÉLETJÁRADÉKOT AZ ÚJABB TÁRGYALÁSOK UTÁN

A német kormányval a közelmúltban lefolytatott újabb tárgyalások nyomán a Claims Conference lehetőséget kapott az életjáradék programja jogosultsági körének kiterjesztésére. Az új kritériumok szerint jogosult lehet a Claims Conference életjáradékára az a zsidó származású Holocaust túlélő, aki Magyarországon vagy más volt szovjet-blokk országban él, és:

- Koncentrációs táborban volt, vagy
- Gettóban volt legalább 3 hónapig, vagy
- A külvilágtól elzárva bújált legalább 6 hónapig, vagy hamis személyazonossággal élt legalább 6 hónapon keresztül, a náci Németország által megszállt területen.

A pontos kritériumok a Claims Conference internetes oldalán találhatóak: www.claimscon.de. Jelentkezési nyomtatvány letölthető online vagy beszerezhető a Claims Conference Budapesti Irodáján.

Az új kritériumok alapján jóváhagyott kérelmek 2012.november 1-től illetve 2013. január 1-től visszamenőleg lesznek kifizetve a jogosultság alapja szerint, illetve, ha a kérelem ezen időpontok után került beadásra, akkor a kérelem bevételeinek napjától. 2013.január 1-től a kifizetés összege minden jóváhagyott CEEF-kérelmező részére havi 300 euro lesz.

A kérelmezés díjtalan. A kérelmezési nyomtatvány az internetről letölthető, Claims Conference-hez történő benyújtása díjtalan.

Megjegyzés: A Claims Conference életjáradékára csak olyan túlélők lehetnek jogosultak, akik nem kapnak német forrásból nyugdíjat (CEEF, Art 2, Német Kárpótlási Törvény –BEG -, PRVG, Osztrák OFG ellátás, Izraeli Pénzügyminisztériumtól az 5717-1957 sz. törvény alapján folyósított ellátás), és akik minden egyéb kritériumnak megfelelnek.

Figyelem: Azok az üldözöttek, akik a Német Gettónyugdíj-Törvény (ZRBG) alapján a gettóban végzett munka után társadalombiztosítási nyugdíjban részesülnek vagy arra jogosultak, megkaphatják a CEEF-nyugdíjat is.

További információ: Claims Conference
1054 Budapest, Tüköry u. 3.
Telefon: 374-3078 / 374-3084 00800-685-685-68
Email: judit.szekely@claimscon.org
www.claimscon.de

A Claims Conference kijelölt egy ombudsmant. Az ombudsmani iroda eléréséhez kérjük küldjön emailt az ombudsman@claimscon.org címre, vagy írjon a Claims Conference Ombudsman, Postfach 900208, 60442 Frankfurt, Germany címre.